

جمهوری اسلامی ایران
معاونت راهبردی رئیس جمهور

چالش‌ها و اولویت‌های حکمرانی آب در دولت چهاردهم

شماره مسلسل: ۹۰۲

کد گزارش: ۱۴۰۳-۲۲

زمستان ۱۴۰۳

چالش‌ها و اولویت‌های حکمرانی آب در دولت چهاردهم

-----	طبقه‌بندی:
۹۰۲	شماره مسلسل:
۱۴۰۳-۲۲	کد گزارش:

معاونت راهبردی رئیس‌جمهور

زمستان ۱۴۰۳

فهرست مطالب

۱	چکیده
۱	خلاصه مدیریتی
۳	۱- مقدمه و تعریف مسئله
۴	۲- وضعیت نظام حکمرانی آب ایران و چالش‌های موجود
۵	۱-۲- مسائل نظام حکمرانی ایران
۷	۲-۲- نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای نهاد آب ایران
۱۰	۲-۲- چالش‌ها و شکاف‌های نظام حکمرانی آب ایران
۱۲	۳- راهبردهای اجرای نظام حکمرانی آب مطلوب در ایران
۱۲	۱-۳- حکمرانی مشارکتی
۱۳	۲-۳- بعد سازمانی و بستر اجرایی
۱۳	۳-۳- بعد حقوقی و قانونی
۱۴	۴-۳- بعد سیاسی
۱۵	۵-۳- مدیریت کلان
۱۵	۶-۳- مدیریت تقاضای آب
۱۶	۷-۳- مدیریت عرضه آب
۱۷	۸-۳- مدیریت پیشنهادگرانه مخاطرات اقلیمی
۱۷	۹-۳- بیان راهبردها در چارچوب مسائل نظام حکمرانی آب ایران
۱۸	۴- اولویت‌بندی راهبردها برای دولت چهاردهم
۱۸	۴-۱- واکاوی چرایی عدم موفقیت اسناد و سیاست‌های متعدد آبی
۲۰	۴-۲- مقابله با تعارض منافع
۲۰	۴-۳- ایجاد نظام داده و اطلاعات در حوزه آب
۲۱	۴-۴- توجه به ظرفیت برد اکولوژیکی منابع آب، امنیت زیستی شهری، ...
۲۱	۴-۵- اصلاح نظام سیاستگذاری آب از تمرکز صرف بر شاخص‌های اقتصادی به شاخص‌های عدالت‌محوری
۲۱	۵- جمع‌بندی
۲۲	۶- منابع

چکیده

این گزارش به بررسی وضعیت حکمرانی آب در ایران پرداخته و چالش‌های اساسی، نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای نهاد آب کشور را شناسایی کرده است. با توجه به اقلیم خشک ایران، توزیع نامتوازن بارش‌ها و تغییرات اقلیمی، بحران آب به یکی از مهم‌ترین چالش‌های راهبردی کشور تبدیل شده است. علاوه بر عوامل طبیعی، مشکلات ساختاری و سیاست‌گذاری نادرست نیز نقش مهمی در تشدید این بحران دارند.

بررسی‌ها نشان می‌دهد که رویکرد عرضه‌محور و متمرکز دولتی در مدیریت منابع آب، بدون در نظر گرفتن ملاحظات زیست‌محیطی و اجتماعی، باعث بروز بحران‌های متعدد از جمله فرونشست زمین، خشک شدن تالاب‌ها و مناقشات اجتماعی شده است. ضعف در سیاست‌گذاری، تعارض منافع، عدم شفافیت در مدیریت داده‌ها، و عدم اجرای قوانین از جمله مشکلات کلیدی نظام حکمرانی آب در ایران محسوب می‌شوند.

در این گزارش، راهبردهایی برای بهبود حکمرانی آب ارائه شده که شامل حکمرانی مشارکتی، اصلاحات نهادی و اجرایی، مدیریت تقاضا و عرضه آب، و مدیریت پیش‌نگرانه مخاطرات اقلیمی است. همچنین، پنج اولویت سیاستی برای دولت چهاردهم پیشنهاد شده است: (۱) بررسی دلایل عدم موفقیت اسناد و سیاست‌های آبی گذشته، (۲) مقابله با تعارض منافع، (۳) ایجاد نظام داده و اطلاعات یکپارچه در حوزه آب، (۴) تدوین سیاست‌های توسعه بر مبنای ظرفیت‌های اکولوژیکی و آمایش سرزمین، و (۵) اصلاح سیاست‌گذاری آب از تمرکز صرف بر شاخص‌های اقتصادی به شاخص‌های عدالت‌محور.

خلاصه مدیریتی

گزارش حاضر به تحلیل چالش‌های حکمرانی آب در ایران و ارائه راهبردهای بهبود آن پرداخته است. ایران به دلیل موقعیت جغرافیایی و تغییرات اقلیمی با بحران آب مواجه است، اما مشکلات مدیریتی و سیاست‌گذاری نادرست نیز بر شدت این بحران افزوده‌اند. تاکنون سیاست‌های عرضه‌محور، مانند سدسازی و انتقال آب بین حوضه‌ای، بدون توجه به پیامدهای زیست‌محیطی و اجتماعی اجرا شده‌اند، که نه تنها مشکل را حل نکرده، بلکه آن را تشدید کرده‌اند. بررسی حکمرانی آب نشان می‌دهد که تعارض منافع میان دستگاه‌های دولتی، نبود نظام داده و اطلاعات یکپارچه، عدم شفافیت و نظارت بر اجرای قوانین، و ناکارآمدی در سیاست‌گذاری از جمله عوامل کلیدی بحران آب هستند. این گزارش با استفاده از مدل‌های تحلیل سیاستی، راهبردهایی برای بهبود وضعیت ارائه داده است، از جمله:

- اصلاح نظام حکمرانی آب از رویکرد دولتی عرضه‌محور به سمت حکمرانی مشارکتی و مدیریت پایدار منابع آب.
- تدوین و اجرای قوانین شفاف و قابل اجرا برای کاهش تعارض منافع و افزایش پاسخگویی.
- ایجاد نظام داده و اطلاعات یکپارچه برای نظارت بر منابع و مصرف آب.

- توجه به ظرفیت برد اکولوژیکی و توسعه مبتنی بر آزمایش سرزمین.
 - اصلاح سیاست‌های آبی با تمرکز بر عدالت اجتماعی و پایداری زیست‌محیطی به جای نگاه صرف اقتصادی.
- دولت چهاردهم برای مواجهه با بحران آب نیازمند اصلاحات اساسی در سیاست‌گذاری، مدیریت منابع، و ایجاد شفافیت در فرآیندهای اجرایی است. پیشنهاد می‌شود که سیاست‌گذاران از مدل‌های حکمرانی تطوری‌گرا و مشارکتی بهره‌گیرند تا ضمن کاهش بحران، زمینه‌ساز توسعه پایدار منابع آبی کشور شوند.

۱- مقدمه و تعریف مسئله

ایران به عنوان کشوری با اقلیم خشک و نیمه‌خشک به دلیل توزیع نامتناسب و نامتوازن بارش‌ها همواره در معرض کمبود آب، خشکسالی و سیلاب بوده است اما در دو دهه اخیر به ویژه در چند سال اخیر مسأله آب در کشور و همچنین تداوم خشکسالی‌ها و سیلاب‌های شدید در برخی مناطق به یکی از مهمترین مسائل راهبردی کشور تبدیل شده‌اند به طوری که غذا، اقتصاد، جامعه و سیاست را تحت تاثیر قرار داده و پایداری سرزمین را تهدید می‌کنند.

با وجود اینکه تاثیر تغییرات اقلیمی در تغییر الگوی بارش‌ها به همراه افزایش مصرف آب بخش‌های مختلف در اثر رشد جمعیت با توجه به محدودیت منابع آب سطحی و زیرزمینی از عوامل اصلی ایجاد و تشدید بحران آب و همچنین تشدید آسیب‌های سیلاب بیان می‌شوند، اما بررسی‌ها نشان می‌دهند نظام حکمرانی و سیاستگذاری آب کشور شامل ساختار نهادی، مدیریتی و قوانین و مقررات موجود نقش قابل ملاحظه‌ای در تشدید بحران آب و خسارات سیل طی سال‌های اخیر داشته است.

حکمرانی آب در ایران در بسیاری از دوره‌های تاریخی از طریق تشکیلات مدنی جوامع شهری و روستایی و مشارکت جوامع محلی و وجود نظام تسهیم و تشریک آب بین افراد صورت می‌گرفت اما به تدریج با روی کار آمدن تجددگرایی و ظهور مکتب‌نوسازی در ایران، پدیده «دولت بزرگ آبرسان» که نیازهای آبی شهری، صنعتی و کشاورزی را تأمین می‌کند، پدیدار شد. این پدیده منجر به غلبه رویکرد عرضه‌محور دولتی در توسعه، مدیریت منابع آب و مواجهه با مسائل آبی شد. این رویکرد اگرچه با هدف تأمین آب شرب، کشاورزی و صنعت و تولید برق، نیازهای جوامع را برطرف می‌کند و منافع اقتصادی کوتاه‌مدت به همراه دارد؛ اما بدون ارزیابی اثرات میان‌مدت و بلندمدت محیط‌زیستی، اقتصادی و اجتماعی و سیاسی-امنیتی، جانمایی مناسب و بدون توجه به زیست‌بوم، راه‌حلی کوتاه‌مدت محسوب شده و پایدار نخواهد بود زیرا رشد اقتصادی در این رویکرد بر پایه استفاده هرچه بیشتر و بهره‌کشی حداکثر از منابع طبیعی است و با ایجاد توهم پرآبی و توسعه بیشتر کشاورزی و صنعت، نه تنها فشار مضاعف بر منابع آبی و ظرفیت اکولوژیکی محدود کشور وارد می‌کند بلکه سبب بروز اختلافات، تنش‌ها و مناقشات اجتماعی نیز می‌شود. اضافه برداشت از منابع آب زیرزمینی، تخریب اکوسیستم‌های آبی، خشک شدن دریاچه‌ها و تالاب‌های کشور از جمله دریاچه ارومیه، بختگان، تالاب هامون، گاوخونی و غیره و وقوع پدیده ریزگرد در مقیاس وسیع، بروز رفتارهای نوظهور مناقشه‌آمیز اجتماعی و سیاسی از نتایج این رویکرد هستند.

امروزه با وجود پژوهش‌ها و بررسی‌های گسترده انجام شده که موید ناپایداری نگاه صرفاً سازهای و عرضه‌محور رایج و اهمیت به کارگیری رویکردهای مبتنی بر حکمرانی‌تطور‌گرا است، اما همچنان در هر دولت تنها اقدامات عرضه‌محور مانند طرح‌های انتقال آب بین حوضه‌ای و سدسازی و اخیراً تمرکز صرف بر طرح‌های نمک‌زدایی به عنوان دستاوردهای دولت‌ها در بخش آب مطرح می‌شوند. از این رو برای اتخاذ رویکرد مناسب و اصلاح الگوی حکمرانی آب، ابتدا نیاز است آسیب‌شناسی و بررسی چالش‌ها و شکاف‌های موجود در ابعاد متفاوت حکمرانی آب

کشور انجام شود و سپس راهبردهای مناسب برای رفع هر یک از این چالش‌ها از طریق مشارکت تمامی بازیگران و ذی‌مدخلان ارائه گردد.

مطالعات متعدد صورت گرفته حاکی از وجود چالش‌ها و شکاف‌های متعددی در نظام حکمرانی آب ایران از جمله در نظام سیاستگذاری، ساختار نهادی، سیاست‌ها، قوانین و مقررات، هدفگذاری بر اساس دیدگاه بخشی‌نگر به جای نگاه فرابخشی در مدیریت منابع آب، تعارض منافع، تامین مالی، پاسخگویی و شفافیت، مدیریت داده‌ها و اطلاعات، ظرفیت‌ها و مشارکت ذی‌مدخلان است. ضعف نظام حکمرانی آب می‌تواند تامین نیازهای اساسی انسانی و محیط‌زیستی را با مشکلات عمده‌ای مواجه نموده و رشد اقتصادی، عملکرد و اثربخشی اقدامات مدیریتی را مختل نماید و مشارکت ذی‌مدخلان در فرایند تصمیم‌گیری را کاهش دهد. در نتیجه حکمرانی نامناسب آب، نه تنها مسائل گذشته را بیش از پیش تشدید نموده و حل آنها را با مشکل مواجه می‌کند بلکه سبب ایجاد مسائل نوظهور نیز می‌شود. در گزارش حاضر، وضعیت فعلی حکمرانی آب ایران، نقاط ضعف و قوت و فرصت‌ها و تهدیدهای موجود از طریق مرور تجارب و گزارش‌های مختلف و مطالعات صورت گرفته شناسایی شده و راهبردهای مواجهه با چالش‌ها و رفع شکاف‌های موجود پیشنهاد گردیده است. در نهایت سعی شده است راهبردهای ارائه شده بر اساس میزان اهمیت، قابلیت اجرایی شدن در بازه زمانی محدود و قابلیت آنها در حل سایر مسائل وابسته، به منظور قرارگیری در دستور کار دولت چهاردهم اولویت‌بندی شوند.

۲- وضعیت نظام حکمرانی آب ایران و چالش‌های موجود

تاکنون شاخص‌های گوناگونی برای سنجش کیفیت حکمرانی و حکمرانی خوب توسط نهادها و سازمان‌های جهانی معرفی شده‌اند. برای نمونه شش شاخص حکمرانی خوب بر اساس تعریف بانک جهانی عبارتند از: ۱. پاسخگویی و حق اظهار نظر؛ ۲. ثبات سیاسی و نبود خشونت؛ ۳. اثربخشی دولت؛ ۴. کیفیت قوانین و مقررات (تنظیم‌کنندگی)؛ ۵. حاکمیت قانون؛ و ۶. مهار فساد. سنجش انجام شده از وضعیت حکمرانی در ایران بر اساس شاخص‌های حکمرانی تعریف شده بانک جهانی، نشان‌دهنده وضعیت نامطلوب حکمرانی کشور است.^۱ به طور کلی، نظام حکمرانی کشور در سطوح مختلف سیاستگذاری، از تدوین تا اجرا، کاستی‌های قابل توجهی دارد که باعث ناکارآمدی آن می‌شود. در تدوین سیاست‌ها، علاوه بر تعارض منافع بین سیاستگذاران و دیدگاه و چشم‌انداز محدود آنها، فاصله بین فضای دانشگاهی و پژوهشی با فضای سیاستگذاری منجر به ارائه راهکارهای تکراری، کلی و مبهم می‌شود که امکان ارزیابی و نظارت بر آنها وجود ندارد. در اجرای سیاست‌ها نیز مسائلی همچون نظام بوروکراتیک ناکارآمد، عدم انسجام اجرایی و عدم التزام به قانون باعث می‌شوند حتی بهترین سیاست‌ها در عمل و در شرایط واقعی امکانی برای اجرای موفقیت‌آمیز نداشته باشند. یکی از دلایل این امر، فقدان رویکرد و اهداف سیاستگذاری کلان و به کارگیری رویکردی است که

۱. بر اساس گزارش پژوهشکده امور اقتصادی (۱۳۹۹)

راه‌حل‌هایی یکسان برای حل مسائل حکمرانی جهان پیشنهاد می‌دهد. به این صورت از سیاست‌ها و تجارب جهانی بدون توجه به قابلیت اجرا و سازگاری آن با بسترهای سیاسی، اجتماعی و اقتصادی کشور الگوبرداری می‌شود در حالی که مسائل به ظاهر مشترک ریشه‌های یکسانی نداشته و راه‌حل‌های متفاوتی را نیز می‌طلبند.

با توجه به کاستی‌ها و ناکارآمدی‌های الگوهای جهانی در حل مسائل کشورهای مختلف و در برخی موارد تشدید مسائل موجود، در گزارش حاضر ابتدا مسائل ریشه‌ای حکمرانی کشور که حاصل پژوهش اندیشکده‌های کشور است با استفاده از رویکردی جدید به نام انطباق تکرارشونده مسئله‌محور یا PDIA^۱ بیان شده است.^۲ این رویکرد به بررسی ریشه‌های مسائل موجود در کشورهای مختلف و ارائه راهکار متناسب با آن از طریق تجربه آموزی تاکید دارد. سپس نقاط ضعف و قوت موجود در نهاد آب کشور و فرصت‌ها و تهدیدهای آن با بهره‌گیری از نظرات ذی‌مدخلان، خبرگان و متخصصان بخش آب، از طریق مدل SWOT^۳ شناسایی شده^۴ و در نهایت با دسته‌بندی و انطباق چالش‌ها و نقاط ضعف بخش آب با مسائل حکمرانی ایران، در بخش^۳ راهبردهای اجرایی متناسب با مسائل ارائه گردیده است.

۲-۱- مسائل نظام حکمرانی ایران

مسائل نظام حکمرانی ایران را می‌توان به سه دسته تقسیم نمود: دسته اول به مسائل مرتبط با نقاط ضعف سیاست‌ها در مرحله تدوین و نحوه سیاست‌گذاری اشاره دارد، دسته دوم به کاستی‌های موجود در سازوکارهای اجرایی سیاست‌ها می‌پردازد و دسته سوم شامل مسائل زمینه‌ای است که پیش‌زمینه تدوین و اجرای سیاست‌ها هستند و می‌توانند در نظام حکمرانی اختلال ایجاد کنند. در جدول زیر، مسائل نظام حکمرانی ایران در زیر مجموعه سه دسته ذکر شده معرفی گردیده و در خصوص هر یک از مسائل توضیحاتی ارائه شده است.

جدول ۱. مسائل نظام حکمرانی ایران

<ul style="list-style-type: none"> ● فقدان اسناد مناسب برای سیاست‌ها ● تدوین سیاست‌ها صرفاً از طریق نشست‌ها و اظهار نظرهای غیر کارشناسی و نه بر اساس مطالعات پیشین ● عدم ارتباط سیاست‌های تدوین شده با اسناد پشتیبان و تهیه اسناد به صورت غیر هدفمند چرا هدف آن صرفاً کسب وجهه‌ای مناسب برای سیاست‌های تدوین شده است ● عدم آینده‌نگری و آینده‌پژوهی در اسناد پشتیبان و در نظر نگرفتن تحولاتی که ممکن است بر سیاست‌ها اثر بگذارند 	بی‌توجهی به اسناد پشتیبان	مسائل مرتبط با سیاست‌ها
<ul style="list-style-type: none"> ● عدم توجه به ظرفیت‌های اجرایی نهادهای مسئول هنگام تدوین سیاست‌ها ● مشخص نبودن مسئولیت‌های دقیق هر نهاد 	بی‌توجهی به ظرفیت‌های اجرایی	

1. Problem Driven Iterative Adaptation

۲. نتایج حاصل از رویکرد بکارگرفته شده برگرفته از مصاحبه با اندیشکده‌های کشور و تحلیل تماتیک داده‌ها در دو مرحله کدگذاری باز و محوری با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA10 می‌باشد که در گزارش مرکز توانمندسازی حاکمیت و جامعه جهاد دانشگاهی منتشر شده است.

3. Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats

۴. نتایج ارائه شده برگرفته از مطالعات مرکز پژوهش‌های مجلس و بنیاد ملی نخبگان است.

<ul style="list-style-type: none"> تعارض منافع میان دستگاه‌های دولتی و نمایندگان مجلس: تمایل نمایندگان به تصویب قوانینی که در جهت منافع آینده خودشان و مورد رضایت مردم باشد تا از این طریق رای بیشتری کسب کنند به جای تصویب قوانینی که در جهت منافع ملی است 	<p>تعارض منافع سیاست‌گذاران</p>	
<ul style="list-style-type: none"> فقدان جهت‌گیری خاص و اصرار بر جامعیت سیاست‌ها، در عمل موثر نیست زیرا نمی‌توان همه‌ی مسائل و مشکلات را دفعتاً با سیاستی واحد مدیریت یا حل کرد اصرار بر جامعیت سیاست‌ها منجر به هم‌سطح نبودن سیاست‌ها، حجم بالا و تداخل سیاست‌ها می‌شود 	<p>اصرار بر جامعیت سیاست‌ها</p>	
<ul style="list-style-type: none"> سیستمی برای ارزیابی سیاست‌ها تعریف نشده است یا در صورت وجود قانون برای ارزیابی سیاست‌ها، قانون مربوطه مبهم بوده یا اجرا نشده یا ارزیابی‌ها از شفافیت کافی برخوردار نیستند کلی و مبهم نوشته شدن سیاست‌ها به گونه‌ای است که می‌توان برداشت‌های متفاوتی از آن نمود و سازوکارهای اجرایی در آن در نظر گرفته نشده است از این رو قابل ارزیابی نیست 	<p>عدم امکان ارزیابی سیاست‌ها</p>	
<ul style="list-style-type: none"> عدم توجه به سیاست‌های بلندمدت به دلیل کوتاهی عمر فعالیت سیاست‌گذاران و توجه به تدوین سیاست‌هایی با قابلیت دستیابی به نتایج زود هنگام عدم شناخت دقیق و عدم ساختاردهی مناسب مسائل به دلیل تفاوت دیدگاه بخش‌های مختلف در سیاست‌گذاری 	<p>افق حکمرانی محدود و نگاه متفاوت به مسائل</p>	
<ul style="list-style-type: none"> ناهماهنگی میان نهادهای مختلف و نیاز به وجود نهادی خاص برای رهبری و ایجاد هماهنگی بین نهادهای مرتبط 	<p>عدم انسجام اجرایی</p>	
<ul style="list-style-type: none"> عدم پاسخگویی دولت و مجلس به دلیل عدم انسجام نظام حکمرانی و مشخص نبودن مسئولیت هر نهاد در اجرای سیاست‌ها به طور شفاف عدم الزام به رعایت قوانین تصویب شده توسط دولت به دلیل مشخص نبودن جایگاه نهادهای سیاست‌گذار نسبت به دولت 	<p>عدم پاسخگویی و الزام به قانون</p>	<p>مسائل مرتبط با فرایند اجرای سیاست‌ها</p>
<ul style="list-style-type: none"> بی‌توجهی و بی‌تفاوتی افراد درون نظام اداری نسبت به سیاست‌ها و نیازهای حکمرانی کشور به دلیل فقدان رویکردهای مشارکت‌جویانه در نظام اداری و صرفاً توجه به منافع خرد و کوتاه‌مدت مانند درآمد 	<p>نظام بوروکراتیک و ناکارآمد</p>	
<ul style="list-style-type: none"> عدم ساماندهی قوانین و مقررات زیادی که از سال‌های گذشته انباشته شده‌اند وجود قوانین متضاد با یکدیگر که سبب ابهام در نظام حکمرانی می‌شود وجود قوانین غیرشفاف و ناکارآمد که سبب ایجاد اختلال در نظام حکمرانی می‌شود 	<p>قوانین و نظام حقوقی ناکارآمد</p>	
<ul style="list-style-type: none"> علت فاصله بین دانشگاهیان و سیاست‌گذاران، عدم وجود یک نظام اندیشه‌ای واحد بین نهادهای مختلف که منجر به جهت‌گیری‌های سیاستی متضاد و متناقض می‌شود در نتیجه‌ی این فاصله بسیاری از دانشگاهیان برای خود در نظام حکمرانی نقش و وظیفه‌ای قائل نیستند و از سوی دیگر نظام حاکمیتی نیز به نظریات کارشناسان توجه چندانی نمی‌کند 	<p>فاصله بین دانشگاهیان و سیاست‌گذاران</p>	<p>مسائل زمینه‌ای و پیشینی</p>
<ul style="list-style-type: none"> نقص در سیستم‌گزینش افراد به طوری که گزینش افراد بر مبنای ویژگی‌هایی که متناسب با جایگاه مورد نظر نیست دیدگاه فردگرایانه که به جای شناسایی مسائل و بهبود سیستم حکمرانی به دنبال فردی است که با تکیه بر توانایی خود مسائل را مدیریت کند. مسائل حکمرانی از جنس ساختاری هستند و یک فرد به تنهایی نمی‌تواند مسائل را حل و فصل کند 	<p>عدم شایسته‌سالاری</p>	

۲-۲- نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای نهاد آب ایران

در بررسی وضعیت حکمرانی آب ایران لازم است تا نقاط قوت و ضعف سیستم موجود و فرصت‌ها و تهدیدهای آن در کنار هم دیده شوند تا امکان ارائه راهبردهای موثر و واقع‌بینانه و تعیین اولویت‌ها بر همین اساس فراهم گردد. در این راستا، نقاط ضعف و قوت موجود و فرصت‌ها و تهدیدها با استفاده از نظرات ذی‌مدخلان، خبرگان و متخصصان بخش آب کشور شناسایی شده است.

۲-۱-۱-۱- نقاط قوت

دانش و تجربه لازم در حوزه مهندسی آب در کشور، وجود نیروی انسانی متخصص در حوزه‌های فنی آب و وجود فناوری‌های نوین در حوزه مهندسی آب، وجود ظرفیت‌های مناسب برای ذخیره، تنظیم و توزیع آب (مانند سدها و شبکه‌های موجود) از جمله نقاط قوت موجود نهاد آب کشور محسوب می‌شوند. همچنین کارگروه سازگاری با کم‌آبی با برنامه مصوب برای استان‌ها و شورای عالی آب نقش موثری در بهبود شرایط دارند و به عنوان نقاط قوت موجود در نظر گرفته می‌شوند. از جمله اقدامات مثبت صورت گرفته در بخش آب کشور می‌توان به ابلاغ الگوی کشت ملی توسط وزارت جهاد کشاورزی با هدف کاهش مصارف آب در بخش زراعت آبی، اقدامات پیگیری شده توسط کارگروه مدیریت جامع حوضه آبخیز در قرارگاه جهادی وزارت کشور برای حفاظت و احیای منابع آب زیرزمینی و جلوگیری از فرسایش خاک و بیابانزایی، ابلاغ دستورالعمل‌ها و اصلاح تعرفه‌های برق برای مدیریت توأمان آب و برق توسط وزارت نیرو اشاره نمود.

۲-۱-۱-۲- نقاط ضعف

نقاط ضعف نهاد آب کشور که نتیجه سازوکارهایی است که سال‌ها بر مدیریت منابع آب کشور حاکم بوده است عبارتند از: تطابق مدیریت آب با مرزهای سیاسی به جای مرزهای هیدرولوژیکی، ضعف دانش اجرایی در زمینه مدیریت یکپارچه منابع آب و حکمرانی آب، تداخل وظایف، ناهماهنگی و عدم انسجام سازمانی و سیاستی بین نهادهای دولتی، عدم وجود زیرساخت‌های مناسب برای تحویل حجمی آب، رویکرد تامین آب صرفاً از طریق پروژه‌های عمرانی انتقال آب از خلیج فارس و دریای عمان به مناطق مرکزی و شرقی کشور به دلیل شکاف بین منابع و مصارف در فلات مرکزی ایران، تمرکز دولت بر سرمایه‌گذاری‌های بسیار کلان در طرح‌های تامین آب جدید از «جمله آبرسانی از دریا و منابع آب ژرف» بدون توجه به ضرورت کاهش بهره‌برداری از منابع آب تجدیدناپذیر زیرزمینی، عدم اجرای کامل الگوی کشت ملی ابلاغ شده توسط وزارت جهاد کشاورزی با هدف کاهش مصرف آب، کاهش تلفات آب و ارتقای بهره‌وری مصرف آب در مناطق هدف و اهمیت مدیریت توأمان عرضه و تقاضای آب، برداشت بیش از ظرفیت برد اکولوژیکی از منابع آب، ظرفیت اداری و اجرایی ضعیف در دستگاه‌های دولتی آب و کم‌توجهی به شایسته‌سالاری، غلبه پارادایم‌های توسعه محور (عرضه محور) بجای تفکر سازگاری با شرایط موجود، عدم مشارکت جدی نمایندگان صنوف بهره‌برداران و سایر گروه‌داران در تصمیم‌گیری‌های ملی و منطقه‌ای، دخالت

بیش از اندازه دولت در مدیریت منابع آب و عدم تقویت حکمرانی محلی آب، استفاده نامتعارف و کم‌توجهی به منابع آب زیرزمینی، توسعه سامانه‌های آبیاری تحت فشار در کنار توسعه اراضی سطح کشت بدون در نظر گرفتن بهره‌وری آب، سیاست خودکفایی در تولید محصولات کشاورزی توسط جهاد کشاورزی بدون توجه به رویکرد مدیریت یکپارچه منابع آب، اجرای طرح‌هایی که منجر به بارگذاری جدید بر منابع آب در منطقه فلات مرکزی ایران شده از جمله اجرای «طرح‌های بازچرخانی فاضلاب شهری» بدون آزادسازی منابع آب متعارف معادل آنها، خرده مالکی اراضی کشاورزی و عدم امکان یکپارچه‌سازی اراضی، عدم تامین حقبه‌های محیط‌زیستی، ناتوانی در کنترل آلاینده‌های ورودی به آب سطحی و زیرزمینی، عدم توجه به منافع و ملاحظات ذینفعان در مقیاس محلی در مدیریت آب، نقص نظام پایش منابع آب، تجمع مسئولیت‌های حفاظت، تأمین و تخصیص آب و تعارض منافع در مدیریت منابع آب، عدم توجه به راهکارهای غیرآبی برای حل مسائل آب کشور، غفلت از جایگاه امنیت آبی در دکترین امنیت ملی و سیاستگذاری‌ها.

۲-۱-۳- فرصت‌ها

در کنار نقاط ضعف و قوت سیستم موجود، فرصت‌های متعددی برای بهبود شرایط وجود دارد. فرصت‌های پیش روی نهاد آب کشور بر اساس وضعیت فعلی عبارتند از: وجود نهادهای مدنی یا سازمان‌ها و تشکل‌های مردم نهاد برای بسترسازی اجتماعی و فرهنگی سیاست‌ها، هماهنگی و همراهی بین قوای سه‌گانه که ظرفیتی قابل ملاحظه برای بازنگری در قوانین و مقررات متناقض، ناکافی و بخشی‌نگرانه در حوزه‌ی آب و محیط‌زیست ایجاد کرده است و دولت می‌تواند از این فضا برای ارتقای اساسی در ظرفیت‌های حقوقی برای حفاظت از منابع طبیعی و منابع آب کشور استفاده کند. سایر فرصت‌های پیشرو شامل طرح‌های مدیریت و حفاظت از منابع آب، وجود شرکت‌ها و موسسات دانش‌بنیان در راستای مدیریت منابع آب، بدنه جوان متخصص اجرایی دولت در بخش آب، ظرفیت‌های دیپلماسی و همکاری با کشورهای دارای حوضه آبریز مشترک در جهت کاهش فشارها بر منابع آبی مشترک، تغییر رویکردهای سازمانی و ایجاد ظرفیت (بهبودی سازمانی) برای مدیریت حوضه‌ای، رشد و توسعه فناوری‌های نوین در مدیریت آب مانند هوش مصنوعی و نانوفناوری و فناوری‌هایی مانند صنعت نمک زدایی، تعدیل آب و هوایی، گلخانه و غیره، تبادل داده‌های آب و انرژی و مدیریت مبتنی بر آن، افزایش آگاهی و دانش عمومی در زمینه مدیریت منابع آب و حساسیت به روند تغییر اقلیم، توجه به اهمیت آب در اسناد بالادستی برای مثال در قانون برنامه هفتم توسعه و قانون جامع آب، بهبود سطح ظرفیت‌ها و نهادهای مردمی مانند تشکل‌های آب‌بران و شرکت‌های تعاونی تولید برای مدیریت مشارکتی و حکمرانی محلی، توجه دانشگاه‌های تراز اول به مسائل و مشکلات منابع آب، توسعه مدیریت حوضه‌ای بجای مدیریت بخشی، تمایل بهره‌برداران به مشارکت، امکان کشت فراسرزمینی، ایجاد انجمن‌های علمی مربوط به مدیریت منابع آب و امکان استفاده از منابع آب غیرمتعارف (پساب).

۲-۱-۴- تهدیدات

آگاهی از عوامل تهدیدکننده نهاد حکمرانی آب کشور جهت برنامه‌ریزی راهبردی آینده بر اساس خطرات احتمالی از اهمیت زیادی برخوردار است. از جمله چالش‌ها و تهدیدات حکمرانی آب کشور عبارتند از: تشدید پدیده‌های حدی هیدرولوژیکی خشکسالی و سیل به دلیل تغییرات اقلیمی و کاهش منابع آب تجدیدپذیر، هدف و آرمان خودکفایی در بخش کشاورزی (در محصولات غیراستراتژیک)، مشکلات فزاینده در تامین آب شهرهای بزرگ و تشدید ناپایداری منابع آب در حوضه فلات مرکزی ایران در اثر اجرای طرح‌های انتقال آب، فشارهای سیاسی برای توسعه برداشت غیر متعارف از منابع آب سطحی و زیرزمینی، قوانین و مقررات ناکارآمد در مدیریت منابع آب و مصارف، ضعف در اراده سیاسی برای حفاظت از منابع آب، وجود برخی مدیران ناکارآمد و عدم تعهد کاری و شایستگی برخی مدیران شرکت‌های آب منطقه‌ای که باعث می‌شوند هر برنامه و پروژه‌ای با شکست مواجه شود، دولتی شدن مدیریت آب و تامین درآمد دولت (وزارت نیرو) از فروش آب موجب شد تا متولی اصلی (وزارت نیرو) با فروش آب به صنایع و ایجاد درآمدهای بیشتر، بارگذاری بر منابع آب را بیشتر کند. در کنار این موضوع ایجاد شرکت‌های بهره‌برداری ظاهراً خصوصی ولی از بدنه بازنشستگان دولت (موسوم به خصوصتی) موجب شده تا برنامه‌ها، هدف‌ها، هزینه کردها منحرف و عملاً مسیر ایجاد تحول مسدود یا منحرف گردد. تضاد منافع بین شرکت‌های آب و فاضلاب و آب منطقه‌ای و شفاف نبودن نقش و مسئولیت هر یک که تبعات منفی زیادی برای منابع آب دارد. تامین حامل‌های انرژی برای طرح‌های نمکزدایی و انتقال آب دریا به فلات مرکزی ایران، چالشی خواهد بود که در حال حاضر در برنامه‌ریزی‌های بخش برق مغفول مانده است. میزان سرمایه‌گذاری دولت در این طرح‌ها تناسبی با نقش آنها در کاهش ناپایداری منابع آب حوضه فلات مرکزی ایران ندارد و در آینده منجر به نارضایتی‌های اجتماعی و سیاسی خواهد شد. خشک شدن تالاب‌ها و دریاچه‌ها برای نمونه دریاچه ارومیه، دریاچه بختگان، تالاب هامون، تالاب گاوخونی و ... که به نقطه بدون بازگشت نزدیک شده‌اند و احتمال بروز طوفان‌های نمک و گردوغبار در بخش‌های زیادی از اراضی و سکونتگاه‌های استان‌های اطراف آنها وجود دارد. عدم صدور پروانه بهره‌برداری از منابع آب سطحی باعث شده دولت کنترلی بر بهره‌برداری از این منابع نداشته باشد و سرمایه‌گذاری‌های انجام شده برای احداث سدها و سیستم‌های آبرسانی از منابع آب سطحی نیز بهره‌وری لازم را نداشته باشند. ادامه روند موجود منجر به خالی ماندن بخش مهمی از سدها خواهد شد. از دیگر عوامل تهدیدکننده در بخش آب می‌توان به مواردی مانند تشدید مناقشات اجتماعی و وابسته شدن به تبعیض در سایر زمینه‌ها، سیاست‌های توسعه جمعیتی، ضعف در اجرایی شدن آمایش سرزمین، پایین بودن اعتماد به دولت و سرمایه اجتماعی، کاهش قدرت پول ملی و تاثیر آن روی صنعت آب، وابستگی بیش از حد معیشت و اشتغال به منابع آب و نبود فرصت‌های شغلی غیرمتکی به آب، ضعف تامین و تخصیص به موقع و کافی اعتبارات به منظور پیشگیری و کاهش ریسک حاصل از وقایع، پایین بودن ارزش اقتصادی آب، وجود تعارضات سیاستی و تضاد منافع در اسناد مرتبط با آب و مدیریت آب، تشدید مناقشات آبی محلی و منطقه‌ای و رقابت‌های بین استانی بر سر آب، جنگ و بی‌ثباتی در برخی کشورهای همسایه ایران و تاثیر

منفی آن بر هیدروپلیتیک ایران، بهره‌وری پایین آب در بخش کشاورزی، ضعف در سیستم نظارت بر اجرای قانون و حسابرسی و نظام تنظیم مقررات، چالش‌های ناشی از داده‌های آب و کشاورزی از جمله شفاف و به‌روز نبودن داده‌ها، عدم توجه به پیوند بین داده‌های آب، غذا و انرژی توسط سیاستگذاران و مجریان مربوطه، ضعف در نظام بودجه‌ریزی مرتبط با آب و ضعف در اجرای قوانین و مقررات اشاره نمود.

علاوه بر موارد ذکر شده، سازوکارهای پنهانی در زیرلایه‌های نهادهای رسمی و شکل‌دهنده قوانین وجود دارند که باعث آسیب به نظام حکمرانی آب کشور می‌شوند که عبارتند از: عدم پرسش درباره ماهیت، عملکرد و نقش نهادهای موجود و پذیرش عملکرد فعلی بخش نهادی و سازمانی کشور، ناتوانی در درک درست از تغییر وارده به سیستم اکولوژیکی و ریشه‌های آن عدم تغییر در ماهیت و محتوای قوانین جاری کشور و حاکم بر مدیریت منابع آب با وجود ناکارایی و ادامه مشکلات بخش آب، عدم شفافیت و انعطاف چارچوب‌های قانونی که عملکرد نهادها را شکل می‌دهند، عدم یکپارچگی بین بخشی، چالش عدم مدیریت اطلاعات و دانش و دسترسی همه‌جانبه و یکپارچه به تمامی اطلاعات، غلبه سیاست‌های کلان مانند امنیت غذایی بر ملاحظات زیست‌محیطی و منابع آب به‌ویژه با نگاه بر نسل آینده.

۲-۲- چالش‌ها و شکاف‌های نظام حکمرانی آب ایران

بررسی‌های گسترده در سطح جهانی نشان داده است کاستی‌های حکمرانی آب می‌تواند تامین نیازهای پایه انسانی و محیط‌زیستی را مختل نموده و رشد اقتصادی و عملکرد و اثربخشی اقدامات مدیریتی را کاهش دهد، سرمایه‌گذاری در بخش آب را با دلسردی و مشارکت ذی‌مدخلان در فرایند تصمیم‌گیری را با سرخوردگی مواجه کند.

ساختار حکمرانی آب ایران دارای ۸ شکاف اصلی است که منجر به ضعف عملکرد نظام حکمرانی آب کشور شده است^۱. این شکاف‌ها در ساختار اداری، سیاست‌ها، قوانین و مقررات، هدفگذاری، تامین مالی، پاسخگویی، اطلاعات و ارتباطات، ظرفیت‌ها و مشارکت مشاهده شده است. چالش‌ها و شکاف‌های حکمرانی آب ایران با توجه به نقاط ضعف موجود که در بخش ۲-۱-۲ ذکر گردید، در چارچوب مسائل کلی نظام حکمرانی ایران در جدول ۲ ارائه شده است.

۱. هشت شکاف موجود در ساختار حکمرانی آب ایران که در این قسمت ذکر شده است، برگرفته از پژوهش اندیشکده تدبیر آب ایران است

جدول ۲. بیان چالش‌های حکمرانی آب ذیل دسته‌بندی مسائل کلی نظام حکمرانی ایران

چالش‌ها و مصداق‌های نقاط ضعف حکمرانی آب ایران ذیل دسته‌بندی مسائل کلی نظام حکمرانی ایران	مسائل نظام حکمرانی ایران	
<ul style="list-style-type: none"> ● فقدان کارآمدی اجرایی سیاست‌های طراحی شده در بخش آب به دلیل نداشتن پشتوانه نظری قوی 	بی توجهی به اسناد پشتیبان	
<ul style="list-style-type: none"> ● عدم توجه به ظرفیت‌های اجرایی نهادهای مسئول هنگام تدوین سیاست‌ها ● مشخص نبودن مسئولیت‌های دقیق هر نهاد ● عدم تطابق سیاست‌ها با واقعیت‌های مسائل آب کشور در اجرا ● عدم تاثیر گذاری و نقش ذی‌مدخلان مختلف از بخش غیردولتی در فرایند سیاست گذاری منابع آب 	بی توجهی به ظرفیت‌های اجرایی	
<ul style="list-style-type: none"> ● دیدگاه بخشی‌نگر به جای نگاه فرابخشی در هدف گذاری و مدیریت منابع آب، ● تضاد منافع بین بخش‌های مختلف آب ● دخالت بیش از اندازه دولت در مدیریت منابع آب و عدم تقویت حکمرانی محلی آب 	تعارض منافع سیاست گذاران	مسائل مرتبط با سیاست‌ها
<ul style="list-style-type: none"> ● عدم وجود سازو کار مشخص سیاست گذاری در بخش آب کشور 	اصرار بر جامعیت سیاست‌ها	
<ul style="list-style-type: none"> ● بیان پیچیده و مبهم سیاست‌ها و هدف گذاری مبهم و متناقض موجب عدم امکان ارزیابی سیاست‌ها می‌شود 	عدم امکان ارزیابی سیاست‌ها	
<ul style="list-style-type: none"> ● فقدان اهداف و برنامه بلندمدت و منسجم برای بخش آب و نبود عزم و اراده جدی بین ذی‌مدخلان مختلف ● کمبود منابع مالی دولت برای اجرای پروژه‌ها و عدم سرمایه گذاری بخش خصوصی در حوزه آب 	افق حکمرانی محدود و نگاه متفاوت به مسائل	
<ul style="list-style-type: none"> ● فقدان ارتباط مناسب و ناهماهنگی بین سازمان‌های دولتی مرتبط با مدیریت بخش آب ● عدم انسجام فعالیت‌های دستگاه‌های درگیر در مدیریت آب ● عدم استفاده مطلوب از فناوری اطلاعات و سیستم‌های اطلاعاتی، عدم بهره‌گیری از دانش روز در گردآوری و تحلیل اطلاعات و نبود انسجام بین مراکز گردآوری داده‌های مربوط به آب است ● عدم برقراری توازن و تعادل بین عرضه و تقاضای آب و عدم توجه به ظرفیت و توان اکولوژیک آب در مدیریت منابع آب برای مثال افزایش مصرف قابل توجه آب در بخش کشاورزی، توسعه شهری و کشاورزی بدون توجه به توان اکولوژیک آب در منطقه، رشد جمعیت و افزایش مصرف آب، کاهش ذخایر سدها و منابع زیرزمینی و عدم مدیریت صحیح رواناب‌ها و پساب‌ها 	عدم انسجام اجرایی	مسائل مرتبط با فرایند اجرای سیاست‌ها

چالش‌ها و مصداق‌های نقاط ضعف حکمرانی آب ایران ذیل دسته‌بندی مسائل کلی نظام حکمرانی ایران	مسائل نظام حکمرانی ایران	
<ul style="list-style-type: none"> ● عدم اجرای کامل و صحیح قوانین ● فقدان شفافیت در بخش‌های مختلف مدیریت آب، ● تمرکز بیش از حد قدرت تصمیم‌گیری در نهادهای دولتی به خصوص وزارت نیرو، ● عدم پاسخگویی وزارت نیرو در مقابل تبعات اجتماعی و سیاسی تصمیمات و طرح‌های آبی، عدم انسجام سیاست‌ها در دولت‌های مختلف به دلیل کوتاه بودن عمر دولت‌ها، ● عدم پذیرش و جدی گرفتن مسئله آب در دولت‌ها و عدم مسئولیت‌پذیری مراکز تصمیم‌گیری در بخش دولتی به دلیل تعدد مراکز ایجادشده 	عدم پاسخگویی و التزام به قانون	
<ul style="list-style-type: none"> ● بوروکراسی و پیچیدگی در انجام فرایندهای اداری، عدم ثبات مدیریتی در سازمان‌های ذی‌ربط و همچنین به فساد اداری 	نظام بوروکراتیک و ناکارآمد	
<ul style="list-style-type: none"> ● در نظر گرفتن نقش تصدی‌گر برای دولت به جای نقش تنظیم‌گر در قوانین که منجر به بروز بحران‌های امنیتی، تنش‌های متعدد اجتماعی و چالش‌های گسترده محیط‌زیستی از جمله خشکی دریاچه‌ها، تالاب‌ها، رودخانه‌ها و سایر پیکره‌های آبی کشور شده است 	قوانین و نظام حقوقی ناکارآمد	
<ul style="list-style-type: none"> ● عدم به کارگیری متخصصین علوم مختلف در سیاست‌گذاری‌های بخش آب، کم‌توجهی به دانش بومی آب در کشور و الگوبرداری بدون تفکر از نسخه‌های غیربومی ● مدیریت آب با مرزهای سیاسی به جای مرزهای هیدرولوژیکی 	فاصله بین دانشگاهیان و سیاست‌گذاران	مسائل زمینه‌ای و پیشینی
<ul style="list-style-type: none"> ● کمبود نیروهای متخصص و خبره در سطوح اداری و مدیریتی 	عدم شایسته‌سالاری	

۳- راهبردهای اجرای نظام حکمرانی آب مطلوب در ایران

راهبردهای اجرای نظام حکمرانی آب مطلوب در ایران بر اساس مطالعه اسناد و منابع و نظرات خبرگان آب کشور در ابعاد مختلف حکمرانی مشارکتی، بستر اجرایی و سازمانی، بستر قانونی و حقوقی، سیاست‌گذاری، مدیریت کلان، مدیریت تقاضای آب، مدیریت عرضه آب، مدیریت پیش‌نگرانه مخاطرات اقلیمی دسته‌بندی شده، سپس با مسائل نظام حکمرانی ایران تطبیق داده شده و در یک جدول در چارچوب مسائل حکمرانی به طور خلاصه ارائه گردید.

۳-۱- حکمرانی مشارکتی

- حکمرانی آب به شیوه حکمرانی غیرمتمرکز منسجم براساس مشارکت هرچه بیشتر ذی‌مدخلان آب در سطح حوضه‌های آبریز.

- اعتمادسازی بین ذی‌مدخلان، مدیریت تعارضات، تعریف نقش و مسئولیت ذی‌مدخلان بر اساس ظرفیت‌ها و توانمندی‌های آنها، ایجاد کانال‌های ارتباطی بین ذی‌مدخلان و رسیدن به اجماع بین ذی‌مدخلان.
- کاهش تصدیگری دولت ضمن تقویت نقش تنظیم‌گری و نظارت دولت در سپردن امور به مردم و جامعه، تعیین نحوه مشارکت بخش خصوصی و مردم در مدیریت آب با توجه به ظرفیت اقلیمی هر منطقه، استفاده از ظرفیت نهادها و افراد هر منطقه، بهره‌گیری از ظرفیت سنت‌های تاثیرگذار و فرهنگ محلی و ایجاد نهادهای محلی.
- بهبود مشارکت ذی‌مدخلان در فرایند برنامه‌ریزی، اجرا، بهره‌برداری و حفاظت از منابع و تاسیسات آبی با تاکید بر ایجاد و توسعه نهادها و تشکل‌های مردمی.
- در حمایت از بخش خصوصی و خصوصی‌سازی، تفکیک و شناسایی بخش خصوصی توانمند در زمینه مدیریت آب، پرورش و توانمندسازی بخش خصوصی، بهبود فرآیند و قوانین خصوصی‌سازی.
- توسعه همکاری با سازمان‌های مردم‌نهاد از طریق بسترسازی برای فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن‌ها)، توانمندسازی سمن‌ها در زمینه‌های مختلف مدیریت منابع آب، تمرکز بر استفاده از قدرت نرم سمن‌ها.

۲-۳- بعد سازمانی و بستر اجرایی

- انجام اصلاحات ساختاری از طریق کوچک‌سازی دولت، ساختاردهی جدید به مدیریت آب کشور متناسب با شرایط روز، کاهش تمرکز تصمیمات توسط دولت، کاهش رسمیت و بهره‌گیری از ساختارهای غیررسمی.
- سازماندهی امور با ایجاد زمینه همکاری و هم‌افزایی بین دستگاهی، پرهیز از موازیکاری بین دستگاه‌های دولتی، تعریف دقیق و شفاف مسئولیت‌ها و حدود مرز آنها و بهره‌گیری از ساختارهای تیم محور.
- بهبود کارایی اداری از طریق تدوین دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های اجرایی مناسب، کاهش بوروکراسی و حذف قوانین دست‌وپاگیر و مهندسی مجدد فرآیندهای اداری.
- نظارت اثربخش با ارزیابی دوره‌های تحقق برنامه‌های ملی و منطقه‌ای، تعامل و بهره‌گیری از ظرفیت قوه قضاییه، تعریف سازوکارهای بازخورد، هدفگذاری واقع‌گرایانه و بهبود مستمر.
- تقویت یادگیری سازمانی و اجتماعی در حوزه‌های تاثیرگذار بر و تاثیرپذیر از مدیریت منابع آب.
- تقویت ظرفیت سازمانی و اجرایی دستگاه‌های دولتی و شایسته‌سالاری در انتخاب مدیران بخش آب که سبب تقویت اعتماد به دولت و سرمایه اجتماعی می‌شود.

۳-۳- بعد حقوقی و قانونی

- بهره‌گیری از ظرفیت قانونگذاری مجلس، تدوین قوانین متناسب با واقعیات، ایجاد پشتوانه اجرایی برای قوانین،

مقابله با فساد و رشوه خواری، ارزیابی و اصلاح دوره‌ای قوانین.

● جلوگیری و رفع تعارض منافع در نظام جرایم و تخلفات آبی.

● اصلاح سازوکارهای پنهان و مخرب در قوانین از طریق فراهم شدن زمینه قانونی برای آزادسازی اراضی ملی تصرف شده و خودداری از هرگونه اعطای مجوز و سند به متصرفان اراضی ملی و پرهیز از تصویب قوانینی که صدور مجوز را برای مصرف‌کنندگان غیرقانونی و بدون مجوز، مجاز می‌کند و حتی الامکان لغو قوانین تصویب شده قبلی در این مورد و جبران عدم کفایت قوانین برای اصلاح الگوی مصرف آب.

● تدوین قوانین در مقیاس حوضه آبریز با توجه به اصول مدیریت یکپارچه منابع آب در این راستا به جای تدوین طرح‌های جامع آب، پیشنهاد می‌شود برای هر حوضه آبریز طرح مدیریت حوضه متناسب با قانون محلی، ظرفیت آبی حوضه و خصوصیات و مسائل آن حوضه تدوین شود. در مورد مقیاس کار و جزئیات آن لازم است کارگروه‌های تخصصی تشکیل شوند و تبادل نظر و تصمیم‌گیری در مورد این مسائل در این کارگروه‌ها به انجام برسد.

۳-۴- بعد سیاستی

● سیاستگذاری اثربخش با جلوگیری از اعمال نظرات غیر تخصصی بر روی سیاست‌ها.

● تعدیل و همسویی خط‌مشی‌ها با واقعیتهای جامعه، هدفگذاری خط‌مشی‌ها در مقیاس مکانی و زمانی.

● هدفگذاری خط‌مشی‌ها در ذیل سیاست‌های کلی کشور.

● ایجاد اراده سیاسی برای تسهیل و تسریع در اجرای مناسب آمایش سرزمین با رویکرد حفاظت از زیست‌بوم و تقویت توان اکولوژیکی و لحاظ توسعه مبتنی بر توان اکولوژیکی سرزمین و سطح فناوری به جای پیوستانگاری ملاحظات محیط‌زیستی در برنامه‌های توسعه.

● تعیین آب قابل برنامه‌ریزی به تفکیک حوضه‌های آبریز و تعیین سبد توزیع و بهره‌مندی از منابع آب قابل برنامه‌ریزی مبتنی بر آمایش سرزمین کشور.

● ایجاد توافق و اجماع روی سیاست‌ها و بهره‌گیری از خرد جمعی در سیاستگذاری و جلوگیری و رفع تعارض منافع در مأموریتها و وظایف نهاد مدیریت آب.

● رفع ابهام و تناقض در سیاستگذاری.

● تهیه، اصلاح، هماهنگی و تقویت اسناد بالادستی تأثیرگذار بر و تأثیرپذیر از بخش آب و تدوین چشم‌انداز و اهداف بلندمدت، آینده‌نگری در برنامه‌ریزی، شناسایی فرصت‌ها و تهدیدها و مدیریت آنها.

● استفاده از ظرفیت نهادهای مدنی برای تقویت مطالبه عمومی و اجتماعی کردن حفاظت و پایداری منابع آب و محیط‌زیست.

- تغییر جهت‌گیری سیاستی کشور از عرضه تکنولوژی محور آب به سمت مهار پیشران‌های توسعه در جهت مدیریت تقاضای آب.

۳-۵- مدیریت کلان

- ایجاد تعادل منطقی بین امنیت آب و امنیت غذایی با نگاه همبست آب-غذا-اقلیم و با افزایش تراز مبادله آب مجازی و توسعه کشت فراسرزمینی.
- استقرار نظام حسابداری و حسابرسی کمی و کیفی آب با محاسبه قیمت تمام شده آب در مناطق مختلف در سطح ملی و حوضه آبریز به منظور پایش وضعیت بیلان آب حوضه‌های آبریز و همچنین رصد وضعیت اقتصادی استفاده از آب.
- جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات میدانی از مناطق مختلف، ایجاد سیستم‌های اطلاعاتی تصمیم‌گیری عملیاتی بر مبنای داده‌ها، مدیریت مبتنی بر شواهد، مدیریت دانش و تجمیع بانک‌های اطلاعاتی در قالب نظام یکپارچه مدیریت کمی و کیفی آب و هواشناسی.
- ایجاد شفافیت در تمام مراحل مدیریت آب شامل داده‌های کمی و کیفی و اطلاعات منابع و مصارف به ویژه درصد تأمین نیازهای محیط‌زیستی و فرایندهای تصمیم‌گیری.

۳-۶- مدیریت تقاضای آب

- روند رشد تقاضا برای آب در هر حوضه باید به گونه‌ای محدود شود که سهمی از آب تجدیدشونده طبیعی حوضه علاوه بر تأمین نیاز آبی اکوسیستم‌های آبی، به عنوان حاشیه اطمینان برای سال‌های خشک و حوادث پیش‌بینی نشده، بدون تخصیص باقی بماند. اجرای مدیریت تقاضا و الگوی مدیریت مصرف در بخش‌های مختلف از جمله کشاورزی، خانگی، صنعت و محیط‌زیست در کنار اجرای سیاست‌های تشویقی و حمایتی عبارتند از:
- مدیریت تقاضای آب بخش کشاورزی از طریق تغییر شیوه آبیاری از سنتی به مدرن و تحت فشار با در نظر گرفتن آب قابل تحویل و حسابداری آب، اصلاح الگو، نوع و فصل کشت در کشاورزی، احداث و تقویت کارخانه‌های صنایع بسته‌بندی و تبدیلی جهت کاهش پسماندهای کشاورزی، مقابله با کشت‌های پرآبیر در مناطق دارای تنش آبی.
- مدیریت تقاضای بخش صنعت با اقداماتی مانند استفاده از پساب تصفیه‌خانه‌ها به جای آب شیرین و بازچرخانی چندباره آب در بخش صنعت، انتقال صنایع پرآبیر به مناطق ساحلی و نزدیک به آب، ارتقای تکنولوژی صنایع با رویکرد کاهش مصرف آب و سهمیه‌بندی تقاضای آب بخش صنعت.
- مدیریت تقاضای بخش خانگی از طریق ارائه تسهیلات به خانوارها برای نصب دستگاه‌های کاهش مصرف آب و بازسازی لوله‌کشی داخل ساختمان، جریمه شدید افراد پر مصرف و تشویق افراد کم مصرف و آموزش اعضای خانواده.
- ایجاد امکان تأمین نیازهای آبی اکوسیستم‌های آبی از محل آب تجدیدشونده طبیعی داخل حوضه.

۳-۷- مدیریت عرضه آب

- مدیریت آب‌های مشترک از طریق ایجاد تفاهم با سهامداران آب‌های مشترک، پیشگیری از هدررفت آب، تنوع‌بخشی به سازوکارهای تقسیم آب و مقابله با برداشت‌های خارج از قواعد.
- تغییر رویکرد از رویکردهای منفعل مذاکره‌محور به دیپلماسی فعال و اثرگذار متناظر با مسائل آبی ملی و منطقه‌ای از طریق همکاری با کشورهای دارای منابع آبی مشترک و ایجاد ظرفیت اقتصادی-اجتماعی-سیاسی-نهادی لازم با استفاده از رویکرد همبست و طرح‌های مشترک توسعه منطقه‌ای با لحاظ منافع ملی و حسن همجواری، استفاده از ظرفیت و توانمندی دیپلماسی فعال و هوشمند در کشور برای چگونگی بهره‌برداری پایدار از آب‌های مرزی و اکوسیستم‌های مشترک.
- مدیریت آب‌های زیرزمینی از طریق جلوگیری از روند روزافزون افت سطح منابع آب زیرزمینی با اجرای طرح تعادل‌بخشی و آبخیزداری و آبخیزداری و کاهش برداشت و مصرف آب زیرزمینی همراه با تغذیه سفره‌های آب زیرزمینی از طریق بازنگری در پروانه‌های بهره‌برداری چاه‌ها، جلوگیری از حفر و استفاده از چاه‌های غیرمجاز، کنترل استفاده‌های غیرمجاز از چاه‌های مجاز و نصب کنتور هوشمند برای جبران کسری مخزن و بیلان منفی (اضافه برداشت) منابع آب زیرزمینی، همچنین مدیریت آب زیرزمینی از طریق کنترل تبخیر و جلوگیری از ورود آلاینده‌ها به منابع آب.
- مدیریت پساب و فاضلاب با تاکید بر اهمیت تصفیه فاضلاب، مدیریت دفع پساب‌ها و فاضلاب‌ها، بازگرداندن پساب‌ها و فاضلاب‌ها به چرخه آب برای مصارف خاص، مقابله با تولید پساب‌های سمی و خطرناک.
- مدیریت توزیع آب با نیازسنجی مناطق به آب، مقابله با سیاسی کاری در توزیع آب، رفع نیاز مناطق با آب‌های محلی، ایجاد تعادل و توازن توزیع بین مصرف کنندگان.
- مدیریت انتقال آب از طریق بهینه‌سازی زیرساخت‌های انتقال آب، شناسایی منشاء و رفع نشتی‌ها، سدسازی در مناطق مستعد، بهینه‌سازی روش‌های انتقال آب و مدیریت رواناب‌ها.
- استقرار نظام سنجش بهره‌وری آب در جهت اولویت‌بندی و برنامه‌ریزی برای مصرف آب براساس میزان بهره‌وری و مبتنی بر الگوی توسعه کم‌آبر.
- تأمین حبابه تالاب‌ها و پهنه‌های آبی و پخش سیلاب به صورت مدیریت شده در دشت‌ها، تالاب‌ها و پهنه‌های آبی موقت مستعد تولید ریزگرد.
- تأمین آب صنعتی استاندارد از طریق توسعه و بهبود سیستم‌های جمع‌آوری و تصفیه فاضلاب برای بازیافت و بازچرخانی آب و استفاده از زهاب‌ها، پساب‌ها و فاضلاب‌های شهری، صنعتی و کشاورزی و استفاده از منابع آب دریا با رعایت ملاحظات محیط‌زیستی.

۳-۸- مدیریت پیشگراانه مخاطرات اقلیمی

- تحلیل مناسب مزایا و معایب تغییرات اقلیمی برای کشور و تدوین نقشه راه برای استفاده از تغییرات مثبت و مهار تغییرات منفی.
- توسعه آبخیزداری در مناطق بالادست و دشت‌ها برای بهره‌برداری بهینه از آب باران و تغییر میکرواقلیم منطقه.
- ظرفیت‌سازی برای مواجهه با وقایع حدی آب و هوایی و ارتقای تابآوری جامعه برای مواجهه با آن.
- تقویت چرخه پایش، ارزیابی، هشدار برای کاهش و جبران خسارات مخاطرات آب و هوایی و بحران‌های کمی و کیفی آب مبتنی بر توسعه علم و فناوری از طریق جایگزینی مدیریت بحران با چرخه مدیریت ریسک.

۳-۹- بیان راهبردها در چارچوب مسائل نظام حکمرانی آب ایران

راهبردهای ذکر شده در چارچوب مسائل نظام حکمرانی آب کشور و با توجه به قابلیت اجرا در در سه بازه زمانی کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت در جدول ۳ دسته‌بندی و ارائه شده‌اند.

جدول ۳. راهبردهای حکمرانی آب ذیل دسته‌بندی مسائل کلی نظام حکمرانی ایران

راهبردهای مسائل مرتبط با سیاست‌ها	راهبردهای مسائل مرتبط با فرایند اجرای سیاست‌ها	راهبردهای مسائل زمینه‌ای و پیشینی	
● رفع ابهام و تناقض در سیاست‌گذاری	● استقرار نظام حسابداری و حسابرسی کمی و کیفی آب	● تدوین قوانین و طرح‌های جامع آب در مقیاس حوضه آبریز بر مبنای اصول مدیریت یکپارچه منابع آب ● نیازسنجی نیروی انسانی متخصص، شایسته‌سالاری و شایسته‌گزینی در انتخاب مدیران بخش آب ● جلوگیری از اعمال نظرات غیر تخصصی بر روی سیاست‌ها	کوتاه مدت
● تهیه، اصلاح، هماهنگی و تقویت اسناد بالادستی تأثیر گذار بر و تأثیر پذیر از بخش آب ● اجرای مناسب آمایش سرزمین با رویکرد حفاظت از زیست‌بوم و تقویت توان اکولوژیکی و لحاظ توسعه مبتنی بر توان اکولوژیک سرزمین و سطح فناوری	● تقویت چرخه پایش، ارزیابی، هشدار برای کاهش و جبران خسارات مخاطرات آب و هوایی و بحران‌های کمی و کیفی آب مبتنی بر توسعه علم و فناوری از طریق جایگزینی مدیریت بحران با چرخه مدیریت ریسک ● ایجاد سیستم‌های اطلاعاتی تصمیم‌گیری عملیاتی بر مبنای داده‌ها، مدیریت مبتنی بر شواهد، مدیریت دانش و تجمیع بانک‌های اطلاعاتی	● تقویت ظرفیت سازمانی و اجرایی دستگاه‌های دولتی و شایسته‌سالاری در انتخاب مدیران بخش آب ● سیاست‌گذاری اثربخش با جلوگیری از اعمال نظرات غیر تخصصی بر روی سیاست‌ها	میان مدت

راهبردهای مسائل مرتبط با	راهبردهای مسائل مرتبط با	راهبردهای مسائل مرتبط با	
سیاست‌ها	سیاست‌ها	سیاست‌ها	
<p>• تدوین قوانین متناسب با واقعیات، ایجاد پشتوانه اجرایی برای قوانین، مقابله با تعارض منافع، ارزیابی و اصلاح دوره‌ای قوانین</p>	<p>• سازماندهی امور با ایجاد زمینه همکاری و هم‌افزایی بین دستگاهی، پرهیز از موازی‌کاری بین دستگاه‌های دولتی، تعریف دقیق و شفاف مسئولیت‌ها و حدود مرز آن‌ها و بهره‌گیری از ساختارهای تیم محور</p> <p>• بهبود کارایی اداری از طریق تدوین دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های اجرایی مناسب، کاهش بوروکراسی و حذف قوانین دست‌وپاگیر و مهندسی مجدد فرآیندهای اداری</p>	<p>• نظارت اثربخش با ارزیابی دوره‌ای تحقق برنامه‌های ملی و منطقه‌ای، تعامل و بهره‌گیری از ظرفیت قوه قضاییه، تعریف سازوکارهای بازخورد، هدف‌گذاری واقع‌گرایانه و بهبود مستمر</p> <p>• ایجاد توافق و اجماع روی سیاست‌ها و بهره‌گیری از خرد جمعی در سیاست‌گذاری و جلوگیری و رفع تعارض منافع در مأموریت‌ها و وظایف نهاد مدیریت آب</p>	بلند مدت

۴- اولویت‌بندی راهبردها برای دولت چهاردهم

بر اساس بررسی راهبردهای ارائه‌شده توسط متخصصان حوزه آب در چارچوب مسائل ریشه‌ای نظام حکمرانی کشور، قابلیت اجرایی، زمانبندی و شدت بحرانی بودن مسائل و قابلیت تسهیل در حل سایر مسائل حکمرانی آب، با توجه به اولویت‌های سیاستی دولت چهاردهم، پنج اولویت در ابعاد حقوقی و قانونی، سیاستی، مدیریت کلان و مدیریت تقاضای آب انتخاب شده است. اولویت‌های تعیین‌شده عبارتند از ۱. واکاوی چرایی عدم موفقیت اسناد بالادستی و سیاست‌های متعدد آبی در دولت‌های گذشته، ۲. مقابله با تعارض منافع، ۳. ایجاد نظام داده و اطلاعات در حوزه آب، ۴. توجه به ظرفیت برد اکولوژیکی منابع آب، امنیت زیستی شهری، توسعه مبتنی بر توان اکولوژیکی سرزمین و آمایش سرزمین با رویکرد حفاظت از زیست‌بوم در سیاست‌گذاری‌های توسعه در کشور و ۵. اصلاح نظام سیاست‌گذاری آب از تمرکز صرف بر شاخص‌های اقتصادی به شاخص‌های عدالت‌محوری که در ادامه دلایل انتخاب هر یک از اولویت‌ها به اختصار بیان شده‌اند.

۴-۱- واکاوی چرایی عدم موفقیت اسناد و سیاست‌های متعدد آبی

به طور کلی وجود ضعف در نحوه سیاست‌گذاری و عدم کارایی سیاست‌ها در اجرا، به عنوان دو دسته از مهمترین مسائل نظام حکمرانی کشور از دیدگاه اندیشکده‌های ایران شناخته شده‌اند. همانطور که در جدول ۱ گزارش حاضر ذکر شده است، علل کاستی‌های موجود در تدوین سیاست‌ها شامل بیتوجهی به اسناد پشتیبان و سازوکارهای اجرایی

در سیاست‌گذاری، تعارض منافع بین سیاست‌گذاران، اصرار بر جامعیت سیاست‌ها، عدم امکان ارزیابی سیاست‌ها، افق حکمرانی محدود و علل عدم کارآمدی اجرای سیاست‌ها نیز شامل پراکندگی در اجرای سیاست‌ها، عدم پاسخگویی و شفافیت و قانون‌مداری و همچنین فقدان رویکردهای مشارکت‌جویانه و تعارض منافع در نظام اداری کشور می‌باشد. در حوزه سیاست‌گذاری آب کشور، اسناد بالادستی متعددی طی سال‌های گذشته تدوین شدند که از جمله آنها می‌توان به سیاست‌ها و قوانین زیر اشاره نمود: قانون توزیع عادلانه آب (۱۳۶۱)، قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی (۱۳۶۲)، سیاست‌های کلی نظام در بخش آب (۱۳۷۹)، سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف (۱۳۸۹)، سیاست‌های کلی نظام در بخش کشاورزی (۱۳۹۱)، سیاست‌های کلی نظام در محیط‌زیست (۱۳۹۴)، قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی شامل قانون تشویق سرمایه‌گذاری در طرح‌های آب کشور (۱۳۸۱)، قانون تأمین منابع مالی برای جبران خسارات ناشی از خشکسالی و یا سرمازدگی (۱۳۸۳)، قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی (۱۳۸۹)، قانون تعیین تکلیف چاه‌های فاقد پروانه بهره‌برداری (۱۳۸۹). علاوه بر این، بیش از ۱۶ مورد دیگر از راهبردها و برنامه‌های توسعه پنج‌ساله در بخش آب وجود دارند. با این وجود وضعیت آب کشور امروزه در شرایط بحرانی قرار دارد و اسناد و سیاست‌های متعدد تصویب شده در عمل موثر نبودند به طوری که نه تنها منابع تجدیدپذیر و تجدیدنپذیر آبی برای جمعیت فعلی کشور و نسل‌های آینده حفظ نشدند، بلکه بسیاری از این منابع و منابع آبی ارزشمندی مانند دریاچه ارومیه، رودخانه زاینده‌رود، تالاب‌های هامون در شرق کشور و تالاب‌های غرب و جنوب غرب کشور در معرض نابودی کامل قرار گرفتند و در پی آسیب‌های وارد شده به منابع آبی، مسائل محیط‌زیستی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی متعددی پدید آمده و تشدید شدند.

از مصادیق کاستی‌های سیاست‌گذاری آبی کشور، قانون تأمین منابع مالی برای جبران خسارات ناشی از خشکسالی و یا سرمازدگی (۱۳۸۳) و قانون تعیین تکلیف چاه‌های فاقد پروانه بهره‌برداری (۱۳۸۹) است که طی آنها ابتدا دریافت حقالنظاره آب‌های زیرزمینی لغو شد و سپس دریافت پروانه برای چاه‌های غیرمجاز تا سال ۱۳۸۵ نیز امکانپذیر شد که به موجب آن منابع آب زیرزمینی مناطق مختلف کشور دچار وضعیت بحرانی شدند. همچنین از مصادیق ضعف و ناهماهنگی در اجرای سیاست‌ها می‌توان به صدور مجوزهای ساخت در حریم و بستر رودخانه‌ها و تخلیه فاضلاب در بالادست سدها و رودخانه‌های تأمین آب شرب اشاره نمود. یکی از ریشه‌های این ناهماهنگی تعارض منافع است که به دلیل اهمیت و ضرورت بررسی آن، این مسئله نیز به عنوان یکی دیگر از اولویت‌های پیشنهادی گزارش حاضر به منظور قرارگیری در دستور کار دولت چهاردهم مطرح شده است.

اگرچه سیاست‌های آبی موجود در کشور از هر دو جنبه نظری و قابلیت اجرایی به طور مکرر در منابع متعدد تکرار شده‌اند و شاید بتوان مسائل مطرح شده در حوزه سیاست‌گذاری عمومی کشور را به حوزه سیاست‌گذاری آب نیز تعمیم داد، اما به دلیل کلی بودن و عدم شفافیت مسائل، همچنان ریشه‌های عدم موفقیت یا عدم اجرای صحیح اسناد و سیاست‌های آبی طی سال‌های گذشته مبهم باقی خواهد ماند. بنابراین ارزیابی دقیق اثربخشی سیاست‌های گذشته و همچنین واکاوی و آسیب‌شناسی عدم موفقیت هر یک از سیاست‌ها و اسناد تدوین شده به صورت دقیق و شفاف به

منظور در سآموزی و عدم تکرار اشتباهات گذشته در سیاست‌گذاری‌های آینده و تدوین سیاست‌های کارآمد و قابل اجرا بسیار حیاتی است.

۴-۲- مقابله با تعارض منافع

تعارض منافع به این معنی است که بین منافع شخصی یا گروهی یک فرد یا سازمان با منافع ملی یا منافع عمومی و اجتماعی و یا ماموریت‌های سازمانی تعارض وجود دارد و زمانی که آن فرد یا سازمان منافع شخصی خود را به منافع ملی یا عمومی ترجیح دهد فساد رخ می‌دهد. در واقع تعارض منافع سبب ایجاد شرایطی می‌شود که انگیزه کافی برای بروز فساد توسط فرد یا سازمان به وجود می‌آید. تعارض منافع یکی از ریشه‌های فسادهایی است که در ساختارهای حاکمیتی رخ می‌دهد و در صورتی که بتوان این ریشه را به درستی شناخت و راهکارهای متناسب جهت مدیریت آن را ارائه نمود، انگیزه بروز فساد کاهش می‌یابد. تعاریف مبهم و بیان غیر شفاف در سیاست‌گذاری، تداخل امور دستگاه‌های نظارتی و تعارض با قانون اساسی از جمله عوامل ایجاد تعارض منافع در سطح سیاست‌گذاری و اجرا در ایران هستند.

تعارض منافع و فساد از عوامل وجود مسائلی مانند حفر چاه‌های غیرمجاز، اجرای طرح‌های آبی از جمله طرح‌های سدسازی و انتقال آب بدون ارزیابی مناسب و توجیه محیط‌زیستی و اجتماعی، گسترش ساخت و ساز در حریم رودخانه‌ها است. بنابراین عدم حل تعارض منافع و مسائل منجر به فساد سبب تشدید بحران‌هایی مانند کاهش سطح آبخوانها، فرونشست و افزایش خسارت‌های سیلاب در پی ساخت و ساز در حریم رودخانه‌ها، همچنین ایجاد مشکلات محیط‌زیستی فراوان و تبعات اجتماعی و نارضایتی گسترده شده است. از این رو پیشنهاد می‌شود قوانین بخش آب به منظور مقابله با فساد و تعارض منافع ناشی از عدم شفافیت مسئولیت دستگاه‌ها به صورت دوره‌های ارزیابی و اصلاح شوند و پشتوانه اجرایی برای پیاده‌سازی قوانین و برخورد قانونی با متخلفان در نظر گرفته شود.

از نمونه‌های تعارض منافع در حوزه آب کشور که منجر به بروز مسائل ذکر شده در بند پیشین گردیده است می‌توان به نقش وزارت نیرو در ایجاد درآمد از طریق فروش آب به صنایع اشاره نمود که موجب بارگذاری بیشتر بر منابع آب شده است. علاوه بر این، تعارض منافع بین وزارت نیرو و وزارت جهاد کشاورزی در سطح اهداف کلان و تضاد منافع بین شرکت‌های آب و فاضلاب و شرکت‌های آب منطقه‌ای و عدم هماهنگی بین بخش آب و برق در بدنه وزارت نیرو از دیگر مصادیق تعارض منافع است که پیشنهاد می‌شود هماهنگی بین آنها در جهت حل تعارض و شفافسازی وظایف و مسئولیت‌ها و درآمدهای آنها در دستور کار دولت جدید قرار گیرد.

۴-۳- ایجاد نظام داده و اطلاعات در حوزه آب

همانطور که در بخش‌های پیشین اشاره شد، از جمله مسائل ریشه‌ای نظام حکمرانی آب ایران، فقدان شفافیت و عدم هماهنگی بین نهادهای مختلف حوزه آب به دلیل نبود انسجام بین مراکز گردآوری داده‌های مربوط به آب است. بنابراین نیاز به سیستم جمع‌آوری داده و نظارت اثربخش از طریق چارچوب‌های استاندارد برای سازماندهی و تفسیر

اطلاعات جمع‌آوری شده تحت عنوان چارچوب‌های حسابداری آب با هدف پایش وضعیت بیلان آب حوضه‌های آبریز و شرایط اقتصادی آب احساس می‌شود.

۴-۴- توجه به ظرفیت برد اکولوژیکی منابع آب، امنیت زیستی شهری، توسعه مبتنی بر توان اکولوژیکی سرزمین و آمایش سرزمین با رویکرد حفاظت از زیست‌بوم در سیاستگذاری‌های توسعه در کشور

یکی از مهمترین ریشه‌های مسائل آبی کشور، اجرای الگوی توسعه اقتصادی بر مبنای مصرف بیشتر منابع آب طی سال‌ها بوده است به طوری که کشاورزی به طور نامتناسب و بدون بهره‌وری توسعه یافته است. به دنبال افزایش تقاضا برای آب و راضی نگه داشتن جوامع، عرضه آب افزایش یافته است که ادامه این روند در نهایت منجر به برداشت بیش از حد ظرفیت تحمل منابع شده است. بنابراین پیشنهاد می‌شود الگوهای توسعه اقتصادی با توجه به ظرفیت تجدیدشونده هر حوضه آبریز طراحی شوند. توسعه بی‌ضابطه صنایع در مناطق کویری و دشت‌های بشدت بحرانی و ممنوعه کشور و همچنین تمرکز توسعه شهری در مناطق با شکنندگی و ناامنی گسترده آبی، اقلیمی و محیط‌زیستی از جمله مسائلی هستند که سبب ایجاد ابرچالش‌های متعدد شده‌اند.

۴-۵- اصلاح نظام سیاستگذاری آب از تمرکز صرف بر شاخص‌های اقتصادی به شاخص‌های عدالت‌محوری

تمرکز صرف بر شاخص‌های اقتصادی در سیاستگذاری آب کشور بدون انجام ارزیابی اجتماعی و توجه به اثرات اجتماعی سیاست‌ها منجر به پیامدهای گسترده مانند بیکاری، مهاجرت اجباری، اختلافات قومی و بین‌استانی و مسائل امنیتی خواهد شد چنانچه امروز نیز در کشور شاهد اثرات اجتماعی حاصل از سیاست‌های آبی نادرست گذشته هستیم. بنابراین به منظور حل بخش مهمی از مسائل اجتماعی پیچیده ناشی از سیاست‌های گذشته و جلوگیری از ایجاد بحران‌های اجتماعی در آینده پیشنهاد می‌شود اصلاح سیاستگذاری آب کشور از تمرکز صرف بر شاخص‌های اقتصادی به شاخص‌های عدالت‌محوری در اولویت قرار گیرد. بر این اساس، تغییر ریل سیاستگذاری کشور از تمرکز صرف بر شاخص‌های اقتصادی به سمت شاخص‌های عدالت‌محوری و تمرکز بر عدالت اقلیمی، عدالت آبی و عدالت محلی‌زیستی به عنوان پیش‌شرط‌های پیاده‌سازی عدالت بویژه در نیل به توسعه و پیشرفت در کشور ضروری است.

۵- جمع‌بندی

در گزارش حاضر نخست مسائل ریشه‌ای حکمرانی ایران که بر اساس رویکرد انطباق تکرار شونده مسئله‌محور (PDIA) مشخص گردیده است، در سه دسته کلی از مسائل حکمرانی شامل مسائل مرتبط با سیاست‌ها، مسائل مرتبط با فرایند اجرای سیاست‌ها و مسائل پیشینی و زمینه‌ای بیان شده است. سپس چالش‌ها و راهبردهای حکمرانی

آب ایران ذیل مسائل کلی نظام حکمرانی ایران پس از بررسی و تحلیل نقاط قوت و ضعف و تهدیدات و فرصت‌های نهاد آب کشور بر اساس نظرات کارشناسان بخش آب و بررسی منابع مختلف ارائه گردید. راهبردهای اجرای نظام حکمرانی آب مطلوب در ایران بر اساس مطالعه اسناد و منابع و نظرات خبرگان آب کشور در ابعاد مختلف حکمرانی مشارکتی، بستر اجرایی و سازمانی، بستر قانونی و حقوقی، سیاست‌گذاری، مدیریت کلان، مدیریت تقاضای آب، مدیریت عرضه آب، مدیریت پیشنهاد مخاطرات اقلیمی دسته‌بندی شده، سپس با مسائل نظام حکمرانی ایران تطبیق داده شد. در نهایت سعی شد راهبردهای ارائه‌شده در چارچوب مسائل ریشه‌ای نظام حکمرانی کشور بر مبنای قابلیت اجرایی، زمانبندی و شدت بحرانی بودن مسائل و قابلیت تسهیل در حل سایر مسائل حکمرانی آب اولویت‌بندی شوند. اولویت‌های پیشنهادی حکمرانی آب ایران به منظور قرارگیری در دستور کار دولت چهاردهم عبارتند از: واکاوی چرایی عدم موفقیت‌سندها و سیاست‌های متعدد آبی، مقابله با تعارض منافع، ایجاد نظام داده و اطلاعات در حوزه آب، توجه به ظرفیت برد اکولوژیکی منابع آب، امنیت زیستی شهری، توسعه مبتنی بر توان اکولوژیکی سرزمین و آمایش سرزمین با رویکرد حفاظت از زیست‌بوم در سیاست‌گذاری‌های توسعه در کشور و اصلاح نظام سیاست‌گذاری آب از تمرکز صرف بر شاخص‌های اقتصادی به شاخص‌های عدالت‌محوری.

۶- منابع

- باقری. ع.، مقیمی بنهنگی. س.، ابوالحسنی. ل. و میرنظامی. س. ج. اصلاحات نهادی به منظور ارتقای ظرفیت سیستم حکمرانی آب برای انطباق با شرایط جدید آبی (۲). گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. دفتر مطالعات زیربنایی (گروه آب و محیط‌زیست). شهریور ۱۳۹۸.
- ضرغامی، م. قطبیزاده، م و قریشی، س. ز. طرح تدوین سند راهبردهای بلندمدت آب کشور با ملاحظه سند آمایش سرزمین. گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. اسفند ۱۴۰۰.
- ضرغامی، م.، قطبیزاده، م، قریشی، س. ز.، رهایی، ع.، ولی سامانی، ج. م و مزروعی ایبانه. ی. بررسی راهبردهای بلندمدت آب کشور با بهره‌گیری از نظرات نخبگان. گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات زیربنایی. بهمن ۱۴۰۱.
- یوسفیان، ا.، فقیهی، ا و دانشفرد، ک. ۱۴۰۰. طراحی الگوی خط‌مشی منسجم حکمرانی آب در ایران. فصلنامه انجمن علوم مدیریت ایران ۱۶(۶۴): ۱-۳۲.
- زمان، میلاد و عادل، محمد. مسائل نظام حکمرانی از دیدگاه اندیشکده‌ها. گزارش مرکز توانمندسازی حاکمیت و جامعه جهاد دانشگاهی. خرداد ۱۴۰۰.
- اسکوهی، م و اسماعیلی، ک. ۱۴۰۰. تحلیلی بر نظریه‌های حکمرانی و مدیریت منابع آب در ایران. آب و توسعه پایدار. ۸(۱): ۱-۱۰.
- اندیشکده تدبیر آب ایران. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی کرمان. ارزیابی مقدماتی حکمرانی آب کشور. پاییز

۱۳۹۴.

صمدیان. ف و سلطانی‌زاد. ا. بایسته‌های راهبردی تدوین برنامه هفتم توسعه (با نگاهی به آسیب‌شناسی برنامه‌های توسعه قبلی و شرایط ویژه اقتصاد کشور). اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران. گزارش مرکز پژوهش‌های اتاق ایران. دی

۱۳۹۹.

بنیاد ملی نخبگان. گزارش توصیه‌های سیاستی برای دولت سیزدهم. مرداد ۱۴۰۲.

بنیاد ملی نخبگان، معاونت سرآمدان و نخبگان، دفتر توسعه اثربخشی و اثرگذاری سرآمدان و نخبگان، گزارش توصیه‌های سیاستی در حوزه‌های اقتصادی، سیاست خارجی، فرهنگ و رسانه و علم و فناوری. مرداد ۱۴۰۱

سند تحول دولت اول گام دوم انقلاب اسلامی. مهر ۱۴۰۰.

مجلس شورای اسلامی. سند لایحه تشکیل شورا عالی آب. مهر ۱۳۹۹.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. معاونت رصد و مطالعات مدیریت. اظهار نظر کارشناسی درباره طرح مدیریت تعارض منافع. دوره یازدهم، سال اول. شهریور ۱۴۰۰.

در این گزارش، راهبردهایی برای بهبود حکمرانی آب ارائه شده که شامل حکمرانی مشارکتی، اصلاحات نهادی و اجرایی، مدیریت تقاضا و عرضه آب، و مدیریت پیش‌نگرانه مخاطرات اقلیمی است. همچنین، پنج اولویت سیاستی برای دولت چهاردهم پیشنهاد شده است: (۱) بررسی دلایل عدم موفقیت اسناد و سیاست‌های آبی گذشته، (۲) مقابله با تعارض منافع، (۳) ایجاد نظام داده و اطلاعات یکپارچه در حوزه آب، (۴) تدوین سیاست‌های توسعه بر مبنای ظرفیت‌های اکولوژیکی و آمایش سرزمین، و (۵) اصلاح سیاست‌گذاری آب از تمرکز صرف بر شاخص‌های اقتصادی به شاخص‌های عدالت‌محور.